Islamic Maaref University

Scientific Journal
Commentary Studies

Vol. 16, Spring 2025, No. 61

A Comparative Study of the Meaning of Wilayat in the Verse of Wilayat Based on Context With Emphasis on Imam Khamenei's Viewpoint

Mohammad Ali Majd Faqihi [1] \ Mohammad Ali Reyhani Nia [2]

1. Assistant Professor, sciences of Quran and Hadith department, Islamic education university, Qom, Iran. *majd@maaref.ac.ir*
2. Assistant Professor, Islamic Studies Department, Farhangian University, Tehran, Iran (responsible author). *rehaninia@cfu.ac.ir*

Abstract Info

Article Type:
Research Article

Date of receive:
2024/09/18
Date of revision:
2024/12/09
Date of acceptance:
2024/12/22

Abstract

The connection between the verse of Wilayat and the verses before and after it and the aimed meaning in the mentioned verses is a matter of disagreement among commentators of Both Parties. Most Sunni commentators believe in the unity of the context of the verses and consider the meaning of love and support to be the sense of verses 51 to 58 of Surah Al-Ma'idah, but most Shiite commentators believe in the lack of unity of the context of the verses; they have defined Wilayat in verses 55 and 56 of Surah Al-Ma'idah as supervision and in the verses before and after it as love and support. The Supreme Leader considers the word Wilayat to mean continuity and unity, which are part of the lexical meanings of this word, and by explaining the three dimensions of Wilayat based on this meaning and applying it to the mentioned verses, he reveals the connection between the verses. The present article uses a descriptive-analytical method to explain Ayatollah Khamenei's view and compare it with the views of the commentators of the Two Sects. The present study, by presenting in-text evidence and context and proving Imam Khamenei's view, believes in the connection between the verses and considers the meaning of the term "guardianship" to be the sense of the verses in all the mentioned verses. It is clear that having political and economic relations with Jews and Christians is not forbidden, but siding with them and accepting their domination and guardianship is forbidden. The Islamic society is a society that is under the authority and guardianship of Allah, the Messenger, and the Infallible Imam (AS).

Keywords

Theological interpretation, meaning of wilayat (guardianship), the verse of wilayat (guardianship), context of the verses, Ayatollah Khamenei, commentators of the Two Sects.

Cite this article:
Majd Faqihi, Mohammad Ali & Mohammad Ali Reyhani Nia (2025). A Comparative Study of the Meaning of Wilayat in the Verse of Wilayat Based on Context With Emphasis on Imam Khamenei's Viewpoint. *Scientific Journal Commentary Studies*. 16 (1). 45-66. DOI: 10.22034/16.61.39

DOI:
https://doi.org/10.22034/16.61.39

Publisher:
Islamic Maaref University, Qom, Iran.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

Introduction

The verse of wilayat (guardianship) is one of the key verses of the Quran, but the meaning and interpretation of the verse of guardianship and its connection with the verses before and after it are disputed by the commentators of the two sects. Ayatollah Khamenei has a unique perspective on this. Paying attention to that His Eminence is the leader of the Islamic Republic of Iran, explaining his perspective is of particular importance in a way that can play a decisive role in the knowledge of governance. The verse of Wilayat has been discussed by the commentators of the Quran, and also it has been stated within the commentaries about the relationship between the verses that are discussed in this study. Also, various books and articles have been written about the verse of Wilayat, but regarding the relationship between the verses, it only could be referred to the article "Investigating the thematic relationship between the verse of Wilayat and the verses before and after, focusing on the views of Fakhr Razi and Allama Tabatabaei" by Mr. Mohammad Ezzati Bakhshayesh, which describes and analyzes the views of Fakhr Razi and Allama Tabatabaei.

Methodology

The present study, using a descriptive-analytical method, explains the Supreme Leader's view using the book "Outline of Islamic Thought in the Quran" and other statements of his eminence and compares it to the views of the commentators of Two Sects. Finally, by mentioning in-text evidence and contexts, it endeavors to prove Imam Khamenei's view and provides an appropriate response to the possible critiques of the commentators of Two Sects which are towards this opinion.

Discussion

In this section, a comparative study is made about three topics: the semantics of wilayah in the verse, the dimensions of wilayah, and the context of the verses.

One: The meaning of wilayah in the verse: Ayatollah Khamenei considers the literal meaning of the word wilayah to be continuity and in one side, by citing various examples and instances, then he applies this meaning to the verse. Most Sunni commentators know the word "wali" in the verse to mean support or love, but Shiite commentators, citing the exclusiveness in the verse, have denied the meaning of love and support in the verse of wilayah and have emphasized on being the one who is more deserved and deserves to take authority on (others), the Imam who is obligatory to be obeyed, supervision and leadership.

Two: Dimensions of wilayah: The issue of examining the dimensions of wilayah which is an innovative theory of Imam Khamenei and such a thing was not found in the words of other commentators of the Quran. The explanation of the dimensions of wilayah is based on his precise semantics of the word wilayah and is based on rational exclusiveness; an individual and a society by (accepting the) wilayah must know how their threefold connections with the internal front, the external front and the leader of the true front should be, and with whom they should have continuity and solidarity and with whom they should not have such a relationship.

Three: Context of the verses: Imam Khamenei's view has a systematic form and, regarding to the explanation of the original literal meaning of the word wilayat, he achieves to the theory of the dimensions of wilayat and by applying the three dimensions of wilayat to

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

the verses in question, he believes in the context of the verses. Most Sunni commentators, relying on the unity of the context of the verses, have considered the meaning of support and love to be the sense in verses 51 to 58 of Surah Al-Ma'idah, but most Shiite commentators, unlike the verse of wilayat, which consider the meaning of guardianship to be the sense, have considered the meaning of friendship, support and alliance to be the purpose in the verses prohibit to take wilayat of Jews and Christians. Imam Khamenei's view is distinct from both groups of Shiite and Sunni commentators, evidence within the text was presented in support of his view and the objections of the commentators of both parties were answered.

Conclusion

Ayatollah Khamenei's semantics of the word "wilayah" is consistent with the views of Arab lexicographers, and the meaning of continuity and unity are the literal meanings of the word "wilayah," but among the various idiomatic meanings of this word, it should be examined which meaning is intended in the mentioned verses. Imam Khamenei's view on the context of the verses, in terms of believing in the connection and relationship between the verses, is consistent with the view of Sunni commentators, but regarding to the meaning intended by the word "wilayah" in these verses, it is different from the view of Sunni commentators. Most Shiite commentators believe in the lack of connection between the verses and have interpreted the word "wali" in verses 55 and 56 of Surah Al-Ma'idah as guardianship and in the verses before and after as love and support. However, Ayatollah Khamenei, by explaining the meaning of Wilayat, its dimensions and its application to the verses in question, believes in the connection between the verses and emphasizes the meaning of continuity and unity in all the verses mentioned.

References

- ***The Holy Quran***.
- Aalusi, Sayyid Mahmoud (1994). ***Ruh al-Ma'aani fi Tafsir al-Qoran al-'Azim (The Spirit of the Meanings in the Interpretation of the Great Quran).*** Beirut: Dar Al-Kotub Al-Imiyyah. (In Arabic)
- Ebad, Al-Saheb Ismail (n.d). ***Al-Mohit fi al-Loghah (The Ocean in the language).*** Researched by Mohammad Hasan Aale-Yassin. Beirut: Aalem al-Kotub. (In Arabic)
- Ezzati Bakhshayesh, Mohammad (2019). ***Barresie Ertebaate Mawdhu'I Aayeh Welaayat baa Aayaate qabl wa ba'd, baa Mehwariate Nazare Fakhre Razi wa 'Allameh Tabatabaei ("Examination of the thematic connection of the Velayat verse with the preceding and following verses, focusing on the opinion of Fakhr Razi and Allameh Tabatabayi").*** The congress of re-reading the personality dimensions of Amir al-Mu'minin, Imam Ali. Isfahan. (In Persian)
- Farahidi, Khalil bin Ahmad (1989). ***Kitab al-'Ain (The Book of al-'Ain).*** Qom: Hijrat. (In Arabic)
- Fayyumi, Ahmad bin Muhammad (n.d). ***Al-Mesbaah al-Munir (The Illuminating Lamp).*** Qom: Dar Hijra. (In Arabic)
- Ibn Faris, Ahmad (n.d). ***(Mo'jam al-Maqaaees al-Loghah (Dictionary of Language Standards).*** Qom: Maktab al-e'laam al-Islami. (In Arabic)
- Ibn Hisham, Abdul Malik (1988). ***Al-Sirah al-Nabawiah (The Prophetic Biography).*** Beirut: Dar al-Kotub al-Arabiyyah. (In Arabic)
- Ibn Manzur, Muhammad ibn Makram (1993). ***Lisan Al-Arab (Language of Arab).*** Beirut: Dar Sader. (In Arabic)

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

- Javadi Amoli, Abdullah (2011). ***Tafsir Tasnim (Tasnim Commentary)***. Qom: Israa. (In Persian)
- Jawhari, Ismail bin Hammad (n.d). ***Al-Sehaah (The Correct ones "of the Words").*** Beirut: Dar al- 'Elm le-Maleen. (In Arabic)
- Khamenei, Seyyed Ali (2013). ***Tarhe Kolly Andishe Eslami dar Qoran (Outline of Islamic thought in the Qur'an).*** Qom: Iman Jihadi Institute. (In Persian)
- Khamenei, Seyyed Ali. Daftare Hifz wa Nashre Aathare Aayatollah al-'Ozma Khamenei (Office for Preservation and Publication of Ayatollah Grand Ayatollah Khamenei's Works): www.farsi.khamenei.ir. (In Persian)
- Kolaini, Muhammad bin Ya'qoob (1986). ***Al-Kafi (The Sufficient).*** Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiya. (In Arabic)
- Makarem Shirazi, Nasser (2002). ***Aayate Welayat dar Qoran (The Verses of Wilayat in the Quran).*** Compiled by: Abolqasem 'Alian-Nazhadi. Qom: Nasl Jawan. (In Persian)
- Makarem Shirazi, Nasser and colleagues (1992). ***Tafsir Nemuneh (Exemplary Interpretation).*** Tehran: Daar al-Kotob al-Islamiah. (In Persian)
- Mustafavi, Hassan (n.d). ***Al-Tahqiq fi Kalemat al-Qoran al-Karim (Investigating in the words of the Holy Qur'an).*** Beirut: Dar al-Kutub Al-Elmiyah. (In Arabic)
- Najjarzadegan, Fathullah (2012). ***Barresie Tatbiqie Tafsir Aayaate Wilayat dar Didgaahe Fariqain (A comparative study of the interpretation of verses of Wilayat from the perspectives of Two Sects).*** Qom: Seminary and University Research Center. (In Persian)
- Ragheb Esfahani, Hussain bin Muhammad (1991). ***Mofradat Alfaz Qoran (Vocabulary words of the Qur'an).*** Beirut: Dar al-Qalam. (In Arabic)
- Razi, Fakhruddin Muhammad bin Omar (1999). ***Mafatih al-Ghayb (The Keys of Unseen.)*** Beirut: Dar Ehya al-Torath al-Arabi. (In Arabic)
- Rashid Reza, Muhammad (1993). ***Tafsir al-Qur'an al-Hakim / Tafsir al-Manar (The Commentary of Wise Quran/Al-Manaar Commentary).*** Beirut: Dar al-Marefah. (In Arabic)
- Shushtari, Nurullah (1988). ***Ehqaaq al-Haq wa Ezhaaq al-Baatel (Proving the Righteousness and Removing the Falsehood).*** Qom: Ayatollah Mar'ashi Najafi Library. (In Arabic)
- Sobhani, Jafar (1983). ***Forugh Abadiat (The Shine of Eternity).*** Qom: Islamic Propaganda Office. (In Persian)
- Tabatabaei, Sayyed Mohammad Hossain (1996). ***Al-Mizan fi Tafsir al-Qur'an (The Criterion in the Commentary of Quran).*** Qom: Islami. (In Arabic)
- Tabarsi, Fazl bin Hasan (1993). ***Majma' al-Bayan le-'Uloom al-Qur'an (The Collection of the Expression for the 'Olum al-Quran).*** Tehran: Nasser Khosrow. (In Arabic)
- Tabari, Muhammad bin Jarir (1991). ***Jame' al-Bayan 'an Tawil Aay al-Qoran (The Comprehensive Expression of Interpretation of Verses of Qur'an).*** Beirut: Dar al-Marefah. (In Arabic)
- Tusi, Muhammad bin Hassan (n.d). ***Al-Tebyan fi Tafsir al-Qur'an (The Explanation in the Commentary of Quran).*** Beirut: Dar Ehya al-Torath al-Arabi. (In Arabic)
- Zamakhshari, Mahmud (1986). ***Al-Kashshaaf an Haqaaeq Ghamaedh al-Tanzil (The Most Discoverer of the mysterious facts of Revelation).*** Beirut: Dar al-Kitab al-Arabi. (In Arabic)

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

مجلة دراسات تفسيرية
جامعة المعارف الإسلامية
السنة ١٦ / ربيع ١٤٤٦ / العدد ٦١

دراسة مقارنة لمعني الولاية فى آية الولاية علي ضوء السياق مع التركيز علي رؤية الإمام الخامنئى (حفظه الله)

محمدعلي مجد فقيهي [١] / محمدعلي ريحاني نيا [٢]

١. أستاذ مساعد، قسم معارف القرآن والحديث، جامعة المعارف الإسلامية، قم، إيران.
majd@maaref.ac.ir

٢. أستاذ مساعد، قسم الدراسات الإسلامية، جامعة فرهنجيان، تهران، إيران (الكاتب المسؤول).
rehaninia@cfu.ac.ir

معلومات المادة

نوع المقال: بحث

تاريخ الإستلام:
١٤٤٦/٠٣/١٤

تاريخ المراجعه:
١٤٤٦/٠٦/٠٧

تاريخ القبول:
١٤٤٦/٠٦/٢٠

ملخّص البحث

يُعدّ الارتباط بين آية الولاية والآيات التي تسبقها وتليها موضعَ خلافٍ بين مفسّري الفريقين، فغالبية مفسّري أهل السنّة يرون وحدة السياق في الآيات (من الآية ٥١ إلى ٥٨ من سورة المائدة)، ويُفسّرون «الولاية» فيها على أنها المحبّة والنصرة، بينما يعتقد مفسّرو الشيعة بعدم وحدة السياق، فيُفسّرون "الولاية" في الآيتين ٥ و ٥٦ بمعنى القيادة الشرعية، ويُبقون معنى المحبّة والنصرة في الآيات الأخرى، فيرى الإمام الخامنئي أن لفظ «الولاية» في أصل اللغة يتضمّن معنى الارتباط والانتماء إلى جبهة واحدة وهو من المعاني اللغوية الثابتة للكلمة. ويُبيّن سماحته أبعاد الولاية الثلاثة على هذا الأساس، ويقوم بتطبيق هذا المعنى على الآيات المذكورة، ليُظهر بذلك وجود انسجام وارتباط وثيق بين الآيات. فتسعى هذه الدراسة ـ باستخدام المنهج الوصفي التحليلي ـ إلى عرض رأي الإمام الخامنئي، ومقارنته مع آراء مفسّري الفريقين. ويُثبت البحث من خلال الشواهد والقرائن الداخلية من النصّ القرآني أن تفسير الإمام الخامنئي أقرب إلى دلالة السياق، ويُرجّح أن المعنى المقصود من «الولاية» في جميع الآيات المذكورة هو «القيادة الشرعية والتولّي السياسي»، لا مجرد النصرة أو المحبّة.ومن الواضح أن إقامة علاقات اقتصادية أو سياسية مع اليهود والنصارى ليست محرّمة في ذاتها، وإنما الممنوع هو الدخول تحت ولايتهم وقبول سلطتهم السياسية والعقدية، فالمجتمع الإسلامي مجتمعٌ قائم على ولاية الله ورسوله والإمام المعصوم عليهم السلام.

الألفاظ المفتاحية: التفسير الكلامي، معنى الولاية، آية الولاية، سياق الآيات، الإمام الخامنئي، مفسّروالفريقين.

الاقتباس: مجد فقيهي، محمدعلي و محمدعلي ريحاني نيا (١٤٤٦). دراسة مقارنة لمعنى الولاية في آية الولاية على ضوء السياق مع التركيز على رؤية الإمام الخامنئي. *مجلة دراسات تفسيرية*. ١٦ (١). ٦٦ ـ ٤٥. DOI: 10.22034/16.61.39

رمز DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39

الناشر: جامعة المعارف الإسلامية، قم، ايران.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39] [Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

نشریه علمی مطالعات تفسیری
سال ۱۶، بهـار ۱۴۰۴، شماره ۶۱

بررسی تطبیقی معنای ولایت در آیه ولایت بر اساس سیاق با تأکید بر دیدگاه امام خامنه‌ای(حفظه الله)

محمدعلی مجد فقیهی [۱] / محمدعلی ریحانی‌نیا [۲]
۱. عضو هیئت علمی، گروه معارف قرآن و حدیث، دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.
majd@maaref.ac.ir
۲. عضو هیئت علمی، گروه آموزش الهیات و معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
rehaninia@cfu.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی (۶۶ ـ ۴۵)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۶/۲۸
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۹/۱۹
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۰۲

چکیده

ارتباط آیه ولایت با آیات قبل و بعد آن و معنای مقصود در آیات یادشده، مورد اختلاف مفسران فریقین است. عموم مفسران اهل‌تسنن به وحدت سیاق آیات، قائل بوده و معنای محبّت و نصرت را مقصود آیات ۵۱ تا ۵۸ سوره مائده می‌دانند، اما بیشتر مفسران شیعه به عدم وحدت سیاق آیات معتقدند؛ ولایت را در آیات ۵۵ و ۵۶ مائده به سرپرستی و در آیات قبل و بعد آن، به محبّت و نصرت معنا نموده‌اند. مقام معظم رهبری واژه ولایت را به‌معنای پیوستگی و هم‌جبهگی می‌داند که جزء معانی لغوی این واژه است و با تبیین ابعاد سه‌گانه ولایت بر اساس این معنا و تطبیق آن بر آیات یادشده، ارتباط میان آیات را آشکار می‌سازد. مقاله حاضر با روش توصیفی ـ تحلیلی، به تبیین دیدگاه آیت الله خامنه‌ای و تطبیق آن با دیدگاه مفسران فریقین می‌پردازد. پژوهش پیش‌رو با ارائه شواهد و قرائن درون‌متنی و اثبات دیدگاه امام خامنه‌ای، به ارتباط میان آیات باورمند است و در تمام آیات یادشده، معنای اصطلاحی «سرپرستی» را مقصود آیات می‌داند. پُر واضح است داشتن ارتباط سیاسی و اقتصادی با یهود و نصارا ممنوع نیست، اما هم‌جبهگی با آنان و پذیرش سلطه و سرپرستی آنان ممنوع است. جامعه اسلامی، جامعه‌ای است که تحت ولایت و سرپرستی خدا و رسول و امام معصوم علیهم‌السلام قرار دارد.

واژگان کلیدی: تفسیر کلامی، معنای ولایت، آیه ولایت، سیاق آیات، آیت الله خامنه‌ای، مفسران فریقین.

استناد: مجد فقیهی، محمدعلی و محمدعلی ریحانی‌نیا (۱۴۰۴). بررسی تطبیقی معنای ولایت در آیه ولایت براساس سیاق با تأکید بر دیدگاه امام خامنه‌ای. *مطالعات تفسیری*. ۱۶ (۱). ۶۶ ـ ۴۵. DOI: 10.22034/16.61.39

کد DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39

ناشر: دانشگاه معارف اسلامی، قم، ایران.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

طرح مسئله

آیه ولایت از آیات مهم و کلیدی قرآن کریم است، اما معنا و تفسیر آیه ولایت و ارتباط آن با آیات قبل و بعد آن، مورد اختلاف مفسران فریقین است. در این میان حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای دیدگاهی ویژه و منحصر به فرد در این باره دارد که می‌تواند الهام‌بخش باشد و با عنایت به اینکه معظم‌لـه، بـر اسـاس نظریه مترقی ولایت فقیه و مردم‌سالاری دینی متبلور در نظام جمهوری اسلامی، ولی فقیه و رهبر نظـام جمهوری اسلامی ایران است، تبیین دیدگاه ایشان و مقایسه آن بـا دیـدگاه مفسـران فـریقین، جایگـاه و اهمیت ویژه‌ای می‌یابد؛ به‌گونه‌ای که می‌تواند در دانش حکمرانی نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا نماید.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در این باره می‌گوید:

> مسئله ولایت (را)، به آن صورتی که ما مطرح می‌کنیم و از قرآن استنباط می‌کنیم، غالباً کمتر مطرح می‌شود. ولایت را از آیات کریمه قرآن، استنباط و استخراج می‌کنیم و می‌بینید که چه اصل مترقیِ جالبی است اصل ولایت و یک ملت، یک جمعیت، پیروان یک فکر و یک عقیده، اگر دارای ولایت نباشند، چطور بی‌خودی وِل معطّلند. این را درک خواهید کرد.[۱]

پژوهش پیش‌رو با روش توصیفی ـ تحلیلی، به تبیین دیدگاه مقام معظم رهبری با استفاده از کتاب ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن*** و دیگر بیانات معظم‌له و تطبیق آن با دیدگاه مفسران فریقین می‌پردازد و در نهایت با ذکر شواهد و قرائن درون‌متنی به اثبات دیدگاه امام خامنه‌ای همت می‌گمارد و برای اشکالات احتمالی مفسران فریقین که متوجه این دیدگاه است، پاسخ مناسب ارائه می‌نماید.

الف) پیشینه تحقیق

آیه ولایت و آیات قبل و بعد آن، از سوی مفسران قرآن کریم مورد بحث قرار گرفته است و درباره ارتباط میان آیات نیز در لابلای تفاسیر مطالبی بیان شده که در این پژوهش به آنها پرداخته می‌شود. همچنـین در خصوص آیه ولایت نیز کتاب‌ها و مقاله‌های مختلفی تألیف گردیده است، لـیکن دربـاره ارتبـاط میـان آیات، می‌توان تنها به مقاله «بررسی ارتباط موضوعی آیه ولایت با آیات قبل و بعد، با محوریت نظر فخر رازی و علامه طباطبایی» از محمد عزتی بخشایش، اشاره نمود که بـه توصـیف و تحلیـل دیـدگاه فخـر رازی و علامه طباطبایی در این باره پرداخته است.[۲]

---

۱. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۰۷.

۲. عزتی بخشایش، بررسی ارتباط موضوعی آیه ولایت با آیات قبل و بعد، با محوریت نظر فخر رازی و علامه طباطبایی، ***کنگره بازخوانی ابعاد شخصیتی امیرالمؤمنین امام علی***ﷺ.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

ب) مفهوم شناسی واژه ولایت

با مطالعه کتاب‌های لغت، می‌توان برای واژه ولایت معانی ذیل را استخراج نمود:

به‌معنای چیزی بعد از چیز دیگر قرار گرفتن: «و [تقول]: علی الْوَلَاءِ، أی: الشیء بعد الشیء».[۱]

به‌معنای قرب و نزدیکی نیز آمده است: «و الوَلْی: القُرْبُ. و الوَلِیُّ: وَلِیُّ الیَتِیْمِ و نَحْوِه».[۲] «ولْی» به‌معنای قرب است و «ولی» به‌معنای ولی یتیم و مانند آن است.

«الْوَلْیُ: القربُ و الدنو... و کلُّ من وَلِیَ أمرَ واحدٍ فهو وَلِیهُ».[۳] «ولْی» به‌معنای قرب و نزدیکی است و هر کسی که کار یکی را به عهده بگیرد، ولی او می‌باشد.

«الواو و اللام و الیاء: أصلٌ صحیح یدلُّ علی قُرب».[۴] این ماده دارای یک اصل صحیح است و بر قُرب دلالت می‌کند.

حصول و پیوستگی از دیگر معانی واژه ولایت است: «الْوَلَاءُ و التَّوَالِی: أن یَحْصُلَ شیئان فصاعدا حُصولا لیس بینهما ما لیس منهما، و یُستعار ذلک للقرب من حیث المکان، و من حیث النّسبة، و من حیث الدّین، و من حیث الصّداقة و النّصرة و الاعتقاد».[۵] وَلَاء و تَوَالِی؛ یعنی پیوستگی که بین دو چیز حاصل می‌شود و افزون می‌گردد تا جایی که میان آن معانی چیزی که از آنها نباشد، نیست و این معنا برای نزدیکی مکانی، نسبی، دینی، بخشش و یاری کردن و اعتقاد و ایمان به‌کار می‌رود.

راغب اصفهانی در ادامه می‌نویسد: «وَلَایَة» به فتح واو، به‌معنای یاری کردن است، «وِلَایَة» به کسر واو، به‌معنای سرپرستی است؛ نیز گفته شده هر دو واژه حقیقتش همان سرپرستی است که کاری را به عهده بگیرند.[۶]

«الوَلْی: مِثْلُ فَلْسِ الْقُرْب وَ قِیلَ (الْوَلْی) حُصُولُ الثَّانِی بَعْدَ الْأَوَّلِ مِنْ غَیرِ فَصْلٍ».[۷] «ولْی» مثل «فلْس» به‌معنای قرب است و گفته شده به‌معنای حصول دوم بعد از اول بدون فاصله است.

واژه ولایت به‌معنای ناصر و متولی امور نیز به‌کار رفته است. «الْوَلِیُّ: هو الناصِرُ و قیل: الْمُتَوَلِّی لأُمور العالم و الخلائق القائمُ بها و مِن أسمائه عز و جل: الوالی و هو مالِکُ الأشیاء جمیعها المُتَصَرِّفُ فیها... و الوَلِی: ولی الیتیم الذی

---

۱. فراهیدی، ***کتاب العین***، ج ۸، ص ۳۶۵.
۲. عباد، ***المحیط فی اللغة***، ج ۱۰، ص ۳۸۱ ـ ۳۸۰.
۳. جوهری، ***الصحاح***، ج ۶، ص ۲۵۲.
۴. ابن‌فارس، ***مقاییس اللغة***، ج ۶، ص ۱۴۱.
۵. راغب اصفهانی، ***مفردات***، ص ۸۸۵.
۶. همان.
۷. فیومی، ***المصباح المنیر***، ج ۲، ص ۲۶۷.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

یلی أمرَه و یقوم بکِفایته».[۱] ابن‌منظور «ولی» را به‌معنای ناصر و متولی امور می‌داند و می‌گوید: یکی از اسمای خدا، «والی» است؛ به‌معنای مالک و توانا به تصرّف بر تمام اشیا. وی در ادامه برای «ولی» چنین مثال می‌زند: ولی یتیم کسی است که عهده‌دار امور او می‌شود و به انجام آنها قیام می‌کند و ولی زن کسی است که عهده‌دار عقد نکاح او می‌باشد.

مصطفوی در مقام جمع‌بندی معانی واژه ولایت می‌نویسد: «انّ الاصل الواحد هو وقوع الشیء وراء شیء مع رابطة بینهما».[۲] «ولی» به‌معنای قرار گرفتن چیزی بعد از چیز دیگر است، به دلیل رابطه‌ای که بین آنها وجود دارد؛ یعنی مادّه «ولی»، پشت سر دیگری واقع شدن است. البتّه باید بین این دو چیز، رابطه‌ای باشد؛ یعنی هر پشت سر واقع شدنی را ولی نمی‌گویند، بلکه باید رابطه‌ای باشد؛ مثلاً گاه در صف اتوبوس، افراد پشت سر یکدیگر قرار می‌گیرند، ولی چون رابطه‌ای بین آنها وجود ندارد، در اینجا واژه «ولی» به‌کار نمی‌رود.

حاصل کلام اینکه معنای اصلی واژه ولایت در لغت؛ قُرب (نزدیکی)، حُصول (پیوستگی) و پشت سر واقع شدن همراه با نوعی رابطه است؛ اما برای واژه ولایت، معانی اصطلاحی مختلفی از جمله سه معنای مشهور؛ محبّت، نصرت و سرپرستی در کتاب‌های لغت ذکر شده است. تمام این معانی اصطلاحی به همان معنای لغوی ولایت برمی‌گردد؛ لازمه محبّت، نزدیکی و پیوستگی طرفین محبّت به یکدیگر است. برای اینکه شخصی، توان یاری و نصرت دیگری را داشته باشد، باید به او نزدیک شود. برای اینکه شخصی بتواند سرپرستی دیگری را بر عهده گیرد، نیز لازم است به او نزدیک شده و ارتباط و پیوستگی داشته باشد. بر این پایه در هر متن یا عبارتی که واژه ولایت و مشتقات آن به‌کار رفته باشد، با توجه به شواهد و قرائن موجود در کلام، باید روشن شود، کدام معنای اصطلاحی مورد نظر است.

ج) بررسی تطبیقی

پس از تبیین لغوی واژه ولایت، بررسی تطبیقی در مورد سه مطلب؛ معناشناسی ولایت در آیه، ابعاد ولایت و سیاق آیات صورت می‌گیرد.

۱. معنای ولایت

اولین چالشی که محل بحث و گفتگوی مفسران قرآن کریم پیرامون آیه ولایت قرار گرفته، معنا و مقصود واژه ولایت در این آیه است که این مسئله از دیدگاه امام خامنه‌ای و مفسران فریقین بررسی می‌گردد.

---

۱. ابن‌منظور، ***لسان العرب***، ج ۱۵، ص ۴۰۷ ـ ۴۰۶.
۲. مصطفوی، ***التحقیق***، ج ۱۳، ص ۲۰۳.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

یک. معنای ولایت از دیدگاه امام خامنه‌ای

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با ذکر مثال‌ها و مصداق‌های گوناگون معنای لغوی واژه ولایت را، پیوستگی و هم‌جبهگی می‌داند، سپس به تطبیق این معنا در آیه می‌پردازد.

امام خامنه‌ای در تبیین واژه ولایت می‌نویسد:

> مسئله ولایت دنباله بحث نبوت است، یک چیز جدای از بحث نبوت نیست. مسئله ولایت، در حقیقت تتمه و ذیل و خاتمه نبوت است.[۱]
>
> یک عده و یک جبهه را پیغمبر به وجود می‌آورد، اینها در میان چه جامعه‌ای دارند زندگی می‌کنند؟ در میان جامعه جاهلی ... برای اینکه اینها هضم نشوند، برای اینکه اینها نابود نشوند، برای اینکه اینها بتوانند به‌عنوان یک جمعی باقی بمانند تا در آینده، جامعه اسلامی با دست‌های استوار اینها بنا بشود و اداره بشود و ادامه پیدا بکند و اینها یاوران پیغمبر باشند، برای اینکه اینها بتوانند بمانند، اینها را هرچه بیشتر به همدیگر متصل می‌کنند و هرچه بیشتر از سایر جبهه‌ها جدا می‌کنند.[۲]

این‌که ایشان مسئله ولایت را تتمه و خاتمه نبوت می‌داند؛ یعنی همان ولایتی را که پیامبرﷺ دارند، به جانشینان ایشان امامان معصومعلیهم‌السلام منتقل می‌شود؛ زیرا بر اساس آیه ولایت، مراتب ولایت وجود دارد؛ ولایت خدا، ولایت رسول خداﷺ و ولایت امام معصومعلیه‌السلام. سپس ایشان به‌معنای ولایت در اصطلاح اولیه قرآنی اشاره نموده و می‌نویسد:

> در اصطلاح اولی قرآنی، ولایت یعنی به هم‌پیوستگی و هم‌جبهگی و اتصال شدید یک عده انسانی که دارای یک فکر واحد و جویای یک هدف واحدند، در یک راه قدم بر می‌دارند، برای یک مقصود دارند تلاش و حرکت می‌کنند، یک فکر را و یک عقیده را پذیرفته‌اند.[۳]

پس از تبیین معنای لغوی و اصطلاح اولیه قرآنی واژه ولایت، معظم‌له تمام معانی اصطلاحی واژه ولایت را به همان معنای اصیل لغوی آن بر می‌گرداند و بر این باور است:

> اصل معنای ولایت، عبارت از نزدیک بودن دوچیز با یکدیگر است ... ولایت؛ یعنی اتّصال و ارتباط و قرب دو چیز به صورت مماس و مستحکم با یکدیگر. همه معانی‌ای که برای

---

۱. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۰۸.
۲. همان، ص ۴۱۳ ـ ۴۱۲.
۳. همان، ص ۴۱۳.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

«ولایت» در لغت ذکر شده است ـ معنای محبّت، معنای قیومیت و بقیه معانی، که هفت، هشت معنا در زبان عربی هست ـ از این جهت است که در هر کدام از اینها، به نوعی این قرب و نزدیکی بین دو طرف ولایت وجود دارد. مثلاً «ولایت» به‌معنای محبّت است؛ چون محبّ و محبوب، با یکدیگر یک ارتباط و اتّصال معنوی دارند و جدا کردن‌شان از یکدیگر، امکان‌پذیر نیست.[۱]

معنای پیوستگی، هم‌جبهگی و نزدیکی که حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از معناشناسی لغوی واژه ولایت بیان کردند با دیدگاه لغت‌شناسان عرب در این باره که پیش‌تر ذکر گردید، هماهنگ و برگرفته از منابع اصیل لغوی است و در آیات مورد بحث، ایشان همین معنای لغوی را مقصود آیات می‌داند.

دو. معنای ولایت از دیدگاه مفسران فریقین

با اینکه درباره شأن نزول آیه ولایت، اختلافی میان مفسران فـریقین وجـود نـدارد،[۲] امـا دربـاره معنـای «ولی» در آیه شریفه میان مفسران شیعه و اهل تسنن اختلاف نظر است.

الف) دیدگاه مفسران شیعه درباره معنای ولی در آیه ولایت

شیخ طوسی می‌نویسد:

دلالت آیه بر امامت بلافصل امیرمؤمنان﵇ بعد از پیامبرﷺ واضح است و لفظ «ولی» در آیه به‌معنای أولی و أحق است.

وی موارد استعمال ولی را جایی می‌داند که شخص نسبت به دیگران أولویت دارد.[۳]

طبرسی معتقد است:

نمی‌توانیم «ولی» را به‌معنای دوست و هدف آیه را دوستی و محبت دینی بدانیم؛ زیرا این معنا خصوصیتی ندارد تا آن را برای برخی از مؤمنان ثابت و از برخی سلب کنیم. بدیهی است که دوستی و محبت دینی برای همه مؤمنان است، خدای متعال می‌فرماید: «وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ»[۴] یعنی زنان و مردان مؤمن، دوست یکدیگرند. بنابراین نمی‌توان آیه را بر این معنا حمل کرد و چاره‌ای نداریم جز اینکه بر همان معنای اول حمل کنیم؛ یعنی امام واجب الاطاعه و صاحب اختیار؛ زیرا همان‌طوری که

۱. بیانات در دیدار کارگزاران نظام، ۱۳۷۶/۰۲/۰۶، https://khl.ink/f/2834

۲. ر.ک: مکارم شیرازی، ***آیات ولایت در قرآن***، ص ۸۲ ـ ۸۱؛ شوشتری، ***احقاق الحق و ازهاق الباطل***، ج ۲، ص ۴۱۰ ـ ۳۹۹.

۳. طوسی، ***التبیان***، ج ۳، ص ۵۶۰ ـ ۵۵۹.

۴. توبه / ۷۱.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

گفتیم برای لفظ «ولی» بیشتر از دو معنا نیست. هرگاه یکی از دو معنا محال باشد، دیگری محقق خواهد بود.[۱]

علامه طباطبایی بر این باور است:

آنچه از معانی ولایت در موارد استعمالش به‌دست می‌آید این است که ولایت عبارت است از یک نحوه قربی که باعث و مجوز نوع خاصی از تصرف و مالکیت تدبیر می‌شود و آیه شریفه مورد بحث، سیاقی دارد که از آن استفاده می‌شود، ولایت نسبت به خدا و رسول و مؤمنان به یک معنا است، چنان‌که به یک نسبت ولایت را به همه نسبت داده است و مؤید این مطلب این جمله از آیه بعدی است: «فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغالِبُونَ» برای اینکه این جمله دلالت و یا دست کم اشعار دارد بر اینکه مؤمنین و رسول خداﷺ از جهت اینکه در تحت ولایت خدایند، حزب خدا هستند. و چون چنین است پس سنخ ولایت هر دو یکی و از سنخ ولایت خود پروردگار است.[۲]

مکارم شیرازی می‌نویسد:

کلمه «ولی» در آیه به‌معنای دوست یا ناصر و یاور نیست؛ زیرا ولایت به‌معنای دوستی و یاری کردن مخصوص کسانی نیست که نماز می‌خوانند و در حال رکوع زکات می‌دهند، بلکه یک حکم عمومی است که همه مسلمانان را در بر می‌گیرد، همه مسلمین باید یکدیگر را دوست بدارند و یاری کنند حتی آنهایی که زکات بر آنها واجب نیست و چیزی ندارند که زکات بدهند تا چه رسد به اینکه بخواهند در حال رکوع زکاتی بپردازند، آنها هم باید دوست و یار و یاور یکدیگر باشند. از اینجا روشن می‌شود که منظور از «ولی» در آیه فوق ولایت به‌معنای سرپرستی و تصرف و رهبری مادی و معنوی است، به خصوص اینکه این ولایت در ردیف ولایت پیامبرﷺ و ولایت خدا قرار گرفته و هر سه با یک جمله ادا شده است.[۳]

جوادی آملی نیز ولایت در این آیه را به‌معنای سرپرستی می‌داند و می‌نویسد:

ولی، در آیه مورد بحث به‌معنای رهبر و سرپرست است، نه مُحب و یاور. قرائنی در بخش نخست و پایانی آیه هست که ولایت در آن را، در ولایتِ سرپرستی منحصر می‌کند.[۴]

---

۱. طبرسی، ***مجمع البیان***، ج ۳، ص ۳۲۷.
۲. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۶، ص ۱۲.
۳. مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۴، ص ۴۲۴ ـ ۴۲۳.
۴. جوادی آملی، ***تسنیم***، ج ۲۳، ص ۱۱۴.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

وی در مقام استدلال می‌نویسد:

> ولایت در این آیه، ولایت انحصاری و خاص است. بر خلاف ولایت نصرت و محبت که ولایت عام بوده، اختصاص به خدا ندارد و همه مؤمنان را شامل می‌شود و ولایت مطرح در این آیه، ولایتی یک سویه است که برای خدا و پیامبر و مؤمنانی خاص ثابت است. بی‌تردید چنین ولایتی غیر از ولایتِ نصرت و محبت است؛ چرا که ولایتِ نصرت و محبت، ولایتی دو سویه و همگانی است. بنابراین ولایت در آیه یادشده به‌معنای سرپرستی است.[۱]

با بررسی دیدگاه مفسران شیعه به‌دست می‌آید آنان معنای محبت و نصرت را در آیه ولایت، نفی نموده و بر معنای أولی و سزاوار به تصرف، امام واجب الإطاعه، سرپرستی و رهبری، تأکید نموده‌اند.

ب) دیدگاه مفسران اهل تسنن درباره معنای ولی در آیه ولایت

عموم مفسران اهل تسنن در آیه «ولی» را به‌معنای نصرت یا محبت می‌دانند. طبری در تفسیر آیه می‌نویسد: «لیس لکم أیها المؤمنون ناصر إلا الله و رسوله و المؤمنون».[۲]

زمخشری می‌نگارد:

> بعد از نهی از موالات کسانی که دشمنی با آنان واجب است، کسانی که موالات آنان واجب است، ذکر شده است.[۳]

فخر رازی پس از اعتراف به اینکه «ولی» در لغت به‌معنای ناصر و مُحب و به‌معنای متصرف است. می‌نویسد: «حمل لفظ ولی بر معنای نصرت، أولی از حمل آن بر معنای متصرف است؛ زیرا ولایتِ نهی شده از آن، در قبل و بعد از این آیه، ولایت به‌معنای نصرت است. پس ولایت در این آیه نیز به‌معنای نصرت است و نمی‌تواند به‌معنای امام باشد؛ زیرا آن به‌معنای القای کلام بیگانه بین دو کلامی است که برای غرض واحدی بیان شده‌اند و چنین کاری در نهایت زشتی و ناپسندی است و منزه دانستن کلام خدا از آن واجب است».[۴]

آلوسی نیز می‌نویسد:

> این آیه کسانی را که سزوار موالات می‌باشند، به طریق قصر بیان نموده؛ خدا و رسول و مؤمنان را اختصاص به موالات و دوستی دانسته است.[۵]

---

۱. همان، ج ۲۳، ص ۱۱۶ ـ ۱۱۵.
۲. طبری، ***جامع البیان***، ج ۶، ص ۱۸۶.
۳. زمخشری، ***الکشاف***، ج ۱، ص ۶۴۹.
۴. رازی، ***مفاتیح الغیب***، ج ۱۲، ص ۳۸۴ ـ ۳۸۳.
۵. آلوسی، ***روح المعانی***، ج ۳، ص ۳۳۳.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

سایر مفسران اهل تسنن نیز بر همین معنای نصرت و محبت از واژه «ولی» در آیه مورد بحث تأکید کرده‌اند. مهم‌ترین دلیل مفسران اهل تسنن برای نپذیرفتن دیدگاه مفسران شیعه درباره معنای ولی در آیات ۵۵ و ۵۶ سوره مائده، سیاق آیات است و آنان با استدلال بر وحدت سیاق آیات ۵۱ تا ۵۸ سوره مائده، بر معنای محبّت و نصرت در تمام آیات یادشده تأکید نموده‌اند.

۲. ابعاد ولایت

مسئله بررسی ابعاد ولایت؛ نظریه ابتکاری امام خامنه‌ای است و در کلام سایر مفسران قرآن چنین مطلبی یافت نگردید. تبیین ابعاد ولایت، مبتنی بر معناشناسی دقیق ایشان از واژه ولایت و بر اساس یک تقسیم و حصر عقلی و منطقی صورت گرفته است؛ یک فرد و جامعه ولایت‌مدار باید بداند ارتباطات سه‌گانه‌اش با جبهه داخلی، جبهه خارجی و رهبر جبهه حق چگونه باشد؟ با چه کسانی پیوستگی و هم‌جبهگی داشته باشد و با چه کسانی چنین رابطه‌ای نداشته باشد.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، ابعاد ولایت را چنین تبیین می‌نماید:

> اگر بخواهند برسند به آن ولایت قرآنی، آن ولایتی که در قرآن مطرح شده، امت اسلام بخواهد آن را تأمین کند برای خودش؛ دو جهت را باید مراعات کند. یک جهت، جهت ارتباطات داخلی است، در داخل جامعه اسلامی؛ یک جهت، جهت ارتباطات خارجی است؛ یعنی رابطه عالَم اسلام و امت اسلام و جامعه اسلامی با جوامع دیگر.[۱]

در تبیین نخستین بُعد ولایت، ایشان «همبستگی داخلی» را ضروری می‌داند و بر این باور است:

> در زمینه ارتباطات داخلی، امت اسلام آن وقتی دارای ولایت به‌معنای قرآنی است که کمال همبستگی و اتصال و ارتباط و اتحاد صفوف و فشردگی هرچه بیشتر آحاد و جناح‌های گوناگون را در خودش تأمین کند.[۲]

در تبیین دومین بُعد ولایت، ایشان معتقد به قطع روابط خارجی نیستند، بلکه بر «عدم وابستگی خارجی» تأکید می‌نمایند:

> در زمینه روابط خارجی، عالَم اسلام باید سعی کند، امت اسلامی باید سعی کند روابط خود را با دنیای غیر مسلمان و غیر این امت جوری تنظیم کند که یک ذره تحت فرمان آنها قرار نگیرد، یک ذره تحت‌تأثیر افکار آنها قرار نگیرد.[۳]

---

۱. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۲۸.
۲. همان، ص ۴۲۸.
۳. همان، ص ۴۲۹.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

سپس معظم‌له، سومین رکن و بُعد ولایت را ضروری می‌داند و آن «پیوند با ولی و حاکم جامعه اسلامی» است که وظیفه هماهنگی و مدیریت روابط داخلی و خارجی جامعه اسلامی را به عهده دارد و در تبیین آن می‌نویسد:

> اگر بخواهد یک جامعه‌ای و یک امتی که ولایت قرآنی را به این معنا داشته باشد؛ یعنی بخواهد تمام نیروهای داخلی‌اش در یک جهت، به سوی یک هدف، در یک خط به راه بیفتد و بخواهد تمام نیروهای داخلی‌اش علیه قدرت‌های ضد اسلامی در خارج بسیج بشود، احتیاج دارد به یک نقطه قدرت متمرکز در متن جامعه اسلام، به یک نقطه‌ای احتیاج دارد که تمام نیروهای داخلی به آن نقطه بپیوندد، همه از آنجا الهام بگیرند و همه از او حرف بشنوند و حرف گوش کنند و او تمام جوانب مصالح و مفاسد را بداند تا بتواند مثل یک دیده‌بانِ نیرومند قوی دستی و قوی چشمی، هرکسی را در جبهه جنگ، به کار مخصوص خودش بگمارد. لازم است یک رهبری، یک فرماندهی، یک قدرت متمرکزی در جامعه اسلامی وجود داشته باشد.[۱]

۳. سیاق آیات

سیاق آیات در اینجا نقشی تعیین‌کننده دارد، مفسران اهل تسنن به وحدت سیاق آیات مورد بحث معتقدند و مفسران شیعه وحدت سیاق آیات را نپذیرفتند؛ اما حضرت آیـت‌الله خامنـه‌ای بـه وحـدت سـیاق آیـات باورمند است؛ اما نه آن معنایی که مفسران اهل تسنن از واژه ولایت، مقصود آیات دانسته‌اند.

یک. سیاق آیات از دیدگاه امام خامنه‌ای

دیدگاه ایشان در اینجا شکل منظومه‌ای دارد و با توجه به تبیین معنای اصیل لغوی واژه ولایت، به نظریه ابعاد ولایت می‌رسند و با تطبیق ابعاد سه‌گانه ولایت بر آیات مورد بحث، به سیاق آیات باور دارد. ایشـان در تبیین سیاق آیات می‌نویسد:

> این معنایی که از ولایت بنده گفتم، دقیق‌ترین و ظریف‌ترین معنایی است که درباره ولایت می‌شود تشریح کرد، می‌شود بیان کرد؛ از قرآن هم این در می‌آید. در این آیات قرآن از سوره مائده، هم به جنبه مثبت ولایت؛ یعنی پیوند داخلی، هم به جنبه منفی ولایت؛ یعنی قطع پیوندهای خارجی، هم به آن بُعد دیگر ولایت؛ یعنی ارتباط و اتصال با ولیّ ـ ولیّ یعنی آن قطب، یعنی آن قلب، یعنی آن حاکم و امام ـ به همه اینها اشاراتی رسا شده، حالا دقت کنید تا مطلب به دست بیاید.[۲]

---

۱. همان، ص ۴۳۱.

۲. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۳۴.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

نخستین رکن ولایت «عدم وابستگی خارجی» در آیات مورد بحث: «یا أَیُّهَا الَّذینَ آمَنُوا لا تَتَّخِذُوا الْیَهُودَ وَ النَّصاری أَوْلِیاءَ» ای کسانی که ایمان آورده‌اید، یهود و نصارا را، یهودیان و مسیحیان را اولیای خود مگیرید. اولیا جمع ولی است، ولی از ولایت است؛ ولایت یعنی پیوستگی، ولی یعنی پیوسته و پیوند زده. یهود و نصارا را پیوندخورندگان و پیوستگان با خود مگیرید، انتخاب مکنید. «بَعْضُهُمْ أَوْلِیاءُ بَعْضٍ» آنها بعضی اولیا و هم‌جبهگان و پیوستگان بعضی دیگرند. «وَ مَنْ یَتَوَلَّهُمْ مِنْکُمْ» هرکس تولّی کند با آنان ـ تولّی یعنی ولایت را پذیرفتن، از باب تفعّل ـ هرکسی که قدم در وادی ولایت آنها بگذارد و پیوند بزند خودش را با آنها، مرتبط کند خودش را با آنها، رابطه برقرار کند، «فَإِنَّهُ مِنْهُمْ؛ بی‌گمان او خود از آنان است». «إِنَّ اللَّهَ لَا یَهْدِی الْقَوْمَ الظَّالِمِینَ؛[1] و خدا مردمان ستمگر را هدایت نخواهد کرد».[2]

دومین رکن ولایت «همبستگی داخلی» در آیات مورد بحث: «یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا مَنْ یَرْتَدَّ مِنْکُمْ عَنْ دِینِهِ»[3] ای کسانی که ایمان آوردید، هرکه از شما از دین خود بازگردد و مرتد شود، خدا مردمی را خواهد آورد ـ این مردم همان مردم ایدئال اسلامی‌اند؛ آن جامعه ایدئال اسلامی، از لحاظ پیوندها و رابطه‌های داخلی و خارجی این جورند که در این آیه آمده است ـ «فَسَوْفَ یَأْتِی اللَّهُ بِقَوْمٍ یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ» خدای متعال جمعیتی را پدید خواهد آورد که خودِ خدا آنها را دوست می‌دارد، آنها هم خدا را دوست می‌دارند. محبت خدا، «قُلْ إِنْ کُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِی یُحْبِبْکُمُ اللَّهُ»[4] است. اگر خدا را دوست دارید، از من که پیغمبرم متابعت کنید تا خدا هم شما را دوست بدارد. پس «یُحِبُّهُمْ وَ یُحِبُّونَهُ»؛ یعنی اینها صددرصد تسلیم فرمان خدا بودند که مورد محبت خدا بودند. «أَذِلَّةٍ عَلَی الْمُؤْمِنِینَ» فروتن هستند در مقابل مؤمنان؛ این نشانه کمالِ رابطه و پیوند صمیمانه است. «أَعِزَّةٍ عَلَی الْکافِرِینَ» در مقابل کافران و دشمنان دین و مخالفان قرآن، «أَعِزَّةٍ» هستند؛ یعنی تأثیرناپذیر، یعنی سربلند، یعنی حصاری از فکر اسلامی دور خود پیچیده و کشیده که هیچ نفوذی از آنها نپذیرند. «یُجاهِدُونَ فی سَبِیلِ اللَّهِ» خاصیت دیگرشان این است که در راه خدا جهاد و مجاهدت می‌کنند. «وَ لا یَخافُونَ لَوْمَةَ لائِمٍ» از ملامت هیچ ملامت‌گری هم نمی‌هراسند و نمی‌ترسند. «ذلِکَ فَضْلُ اللَّهِ یُؤْتِیهِ مَنْ یَشاءُ» این فضل و لطف و تفضل خداست که به هرکه خواهد، می‌دهد «وَ اللَّهُ واسِعٌ عَلِیمٌ» خدا گشاده دست، گشوده دست و داناست».[5]

---

۱. مائده / ۵۱.
۲. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۳۴.
۳. مائده / ۵۴.
۴. آل‌عمران / ۳۱.
۵. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۳۷ ـ ۴۳۶.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

سومین رکن ولایت «پیوستگی با ولی» در آیات مورد بحث: «آیه بعدی دنبال آیات قبلی می‌آید، ببینید چقدر متناسب و زیباست. ببینید که تدبر در قرآن چقدر آدم را روشن می‌کند نسبت به این مسائلی که فکر می‌کرد قرآنی نیست، قرآن چگونه رسا حرف می‌زند. روابط خارجی را گفت، پیوندهای داخلی را گفت، حالا قلب پیوندهای داخلی را بیان می‌کند؛ یعنی پیشوا را، رهبر را، می‌گوید: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ»[1] ولی و قائم امر، آن کسی که تمام نشاطها و فعالیت‌های جامعه و امت اسلامی به او باید برگردد و از او الهام بگیرد، خداست. خب خدا که مجسم نمی‌شود بیاید بین مردم بنشیند امر و نهی کند، دیگر چه کسی؟ «وَ رَسُولُهُ» پیداست که بین رسول و بین خدا هرگز رقابت و تنازع و تنافر هم که نیست؛ رسول، رسول اوست باز. خداست و رسولش، خب رسول که همیشه باقی نمی‌ماند، بعد از رسول چه؟ بعد از رسول هم داریم؛ «وَالَّذِينَ آمَنُوا» آن مؤمنان. کدام مؤمنان؟ هرکسی که ایمان آورد کافی است؟ نه، نشانه دارد. «الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ» اقامه نماز می‌کنند، «وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ» می‌دهند زکات را، «وَهُمْ رَاكِعُونَ» مفسران واو را حالیه گرفتند؛ درحالی‌که در رکوعند، در حال رکوع زکات می‌دهند؛ یعنی چه کسی؟ یعنی امیرالمؤمنین، علی بن ابی طالب، به‌عنوان ولی معین می‌شود».[2]

رهگیری و تطبیق ارکان و ابعاد سه‌گانه ولایت بر آیات مورد بحث، به زیبایی توسط حضرت آیت‌الله خامنه‌ای صورت گرفت و سیاق و پیوند آیات آشکار گردید به‌گونه‌ای که دیدگاه ایشان را متمایز از هر دو گروه مفسران شیعه و اهل تسنن می‌سازد.

ادامه آیات به نتیجه پذیرش ابعاد سه‌گانه ولایت اشاره دارد: «اگر ولایت را مراعات کردیم، چه کار می‌شود؟ برای ما اثری هم دارد؟ اگر ولایت را که دارای سه بُعد شد؛ یکی حفظ پیوندهای داخلی، یکی قطع پیوند و وابستگی به قطب‌های متضاد خارجی، یکی هم حفظ ارتباط دائمی و عمیق با قلب پیکر اسلامی و قلب امت اسلامی، یعنی امام و رهبر، حالا اگر این سه بُعد را مراعات کردیم، چگونه خواهد شد؟ آیه قرآن به ما جواب می‌دهد؛ «وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ»[3] آن کسی که قبولِ ولایت کند با خدا و رسولش و با کسانی که ایمان آورده‌اند، این پیوند را مراعات کردند و حفظ کردند و نگسستند، اینها غالبند، پیروزمندانند. از همه پیروزتر همین‌ها هستند و اینهایند که بر همه جناح‌های دیگر غلبه خواهند داشت».[4]

---

۱. مائده / ۵۵.

۲. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۳۷.

۳. مائده / ۵۶.

۴. خامنه‌ای، ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***، ص ۴۳۹.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

دو. سیاق آیات از دیدگاه مفسران فریقین

عموم مفسران اهل تسنن با تکیه بر وحدت سیاق آیات، معنای نصـرت و محبـت را در آیـات ۵۱ تـا ۵۸ سوره مائده، مقصود دانسته‌اند.[۱]

اما بیشتر مفسران شیعه بر خلاف آیه ولایت که معنای سرپرستی را مقصود می‌دانند، در آیات نهی از پذیرش ولایت یهود و نصارا، معنای دوستی و نصرت و هم‌پیمانی را مقصود دانسته‌اند:

شیخ طوسی در تفسیر آیه ۵۱ سوره مائده می‌نویسد: «یعنی مَن استنصرهم و اتخذهم أنصاراً فانه منهم أی محکوم له بحکمهم فی وجوب لعنه و البراءة منه و یحکم بأنه من أهل النار»[۲] یعنی هر کس از یهود و نصارا طلب یاری کند و آنان را انصار خودش بگیرد، جزء آنان و محکوم به حکم‌شان است.

وی در این آیه واژه «اولیاء» را که جمع واژه «ولی» است به‌معنای نصرت می‌داند، درحالی‌که در آیه ولایت، واژه «ولی» را به‌معنای أولی و أحق به تصرف معنا می‌کند.

طبرسی نیز می‌نویسد: «أی لا تعتمدوا علی الاستنصار بهم متوددین إلیهم»[۳] یعنی ای مردم مؤمن، به یهودیان و مسیحیان اعتماد نکنید و از راه دوستی از آنها کمک نخواهید.

علامه طباطبایی در این باره می‌گوید:

> کلمه ولایت به‌معنای قُرب محبت و معاشرت جامع هر دو فائده و هر دو معنا است، هم معنای نصرت و هم محبت و امتزاج روحی و بنابراین همین معنا مراد از آیه است.[۴]

همچنین علامه طباطبایی در تفسیر آیات ۵۵ و ۵۶ سوره مائده و بیان ارتباط آیات می‌نویسد:

> این دو آیه شریفه همانطوری که می‌بینید ما بین آیاتی قرار دارند که مضمون آنها نهی از ولایت اهل کتاب و کفار است، به همین جهت بعضی از مفسران اهل سنت خواسته‌اند این دو آیه را با آیات قبل و بعدش در سیاق شرکت داده و بگویند همه اینها در صدد بیان یکی از وظائف مسلمین‌اند و آن وظیفه عبارت است از اینکه مسلمین باید دست از یاری یهود و نصارا و کفار بردارند، و منحصرا خدا و رسول و مؤمنین را یاری کنند، البته مؤمنینی که نماز بپا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند، نه هر کس که در سلک اسلام در آمده باشد.

---

۱. ر.ک: طبری، ***جامع البیان***، ج ۶، ص ۱۷۰ ـ ۱۸۶؛ زمخشری، ***الکشاف***، ج ۱، ص ۶۴۹ ـ ۶۴۷؛ رازی، ***مفاتیح الغیب***، ج ۱۲، ص ۳۸۴ ـ ۳۸۰؛ رشید رضا، ***المنار***، ج ۶، ص ۴۴۱؛ آلوسی، ***روح المعانی***، ج ۳، ص ۳۳۳.

۲. طوسی، ***التبیان***، ج ۳، ص ۵۵۰.

۳. طبرسی، ***مجمع البیان***، ج ۳، ص ۳۱۹.

۴. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۵، ص ۳۶۹.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

سپس در رد دیدگاه مفسران اهل سنت می‌گوید: «صرف اینکه فعلا این آیات یکی پس از دیگری قرار گرفته‌اند دلالت بر وحدت سیاق آنها ندارد».[۱]

مکارم شیرازی معتقد است:

> با توجه به شأن نزول آیه و سایر قرائنی که در دست است، منظور از آن در اینجا این نیست که مسلمانان هیچ‌گونه رابطه تجاری و اجتماعی با یهود و مسیحیان نداشته باشند، بلکه منظور این است که با آنها هم پیمان نگردند.[۲]

جوادی آملی بر این باور است:

> این آیه سرفصل و درآمدی برای مسئله تولّی و تبرّی و نیز بیان ولایت، رهبری و تعیین ولی است. خدای سبحان مؤمنان را از هر گونه ولای یهود و نصارا؛ اعم از محبت‌ورزی، هم‌پیمانی و نصرت و پذیرش قیادت و سرپرستی آنان نهی می‌کند؛ زیرا آنان با همدیگر تولّی دارند نه با مؤمنان، پس محبّت و نصرتشان یک‌طرفه است و اگر کسی از مؤمنان ولایت آنها را بپذیرد، در حقیقت دین‌شان را قبول کرده و در شمار آنان؛ یعنی ظالمان قرار می‌گیرد.[۳]

سه. ارزیابی دیدگاه مفسران درباره سیاق آیات

نگارندگان با الهام از دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای درباره معنای لغوی ولایت، ابعاد ولایت و ارتباط آیـات که پیش‌تر بیان شد، بر این باور است با توجه به اصرار مفسران اهل تسنن بر وحدت سیاقِ این مجموعـه از آیات، می‌توان قائل به وحدت سیاق آیات شد و در تمام آیات یاد شده، ولایت را به‌معنای سرپرستی دانسـت. در آیات نخست از پذیرش حاکمیت و سرپرستی و هم‌جبهگی با یهود و نصارا نهی می‌نماید، سپس به روابط داخلی جبهه حق اشاره نموده و در آیه ولایت، حق حاکمیت و سرپرسـتی در انحصـار خـدا و رسـول و امـام معصوم دانسته شده و از مؤمنان خواسته شده فقط در جبهه خدا و رسول و امامان معصوم علیهم‌السلام حضـور داشـته باشند و در آیه بعد نتایج پذیرش ولایت الاهی و تشکیل جبهه حزب‌الله بیان گردیده است که همان غلبـه و پیروزی جبهه حق می‌باشد. پُر واضح است داشتن ارتباط سیاسی و اقتصادی با یهود و نصارا ممنـوع نیسـت، اما آنچه برای جامعه اسلامی خطرآفرین می‌باشد، پذیرش سلطه و سرپرستی آنان و هم‌جبهه شدن و پیروی از آنها است که خطر اضمحلال جامعه اسلامی را به دنبال دارد.

---

۱. همان، ج ۶، ص ۶ ـ ۵.
۲. مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۴، ص ۴۱۰.
۳. جوادی آملی، ***تسنیم***، ج ۲۳، ص ۳۳.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

د) قرائن درون‌متنی در تأیید دیدگاه امام خامنه‌ای

در اینجا برخی قرائن و شواهد درون‌متنی از آیات یادشده در اثبات و تأیید دیدگاه امام خامنه‌ای ارائه می‌گردد.

یک. جمله «وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ».[۱]

علامه طباطبایی در تفسیر این جمله می‌نویسد:

> کلمه ولایت در این آیات نمی‌شود به‌معنای نصرت باشد؛ زیرا ولایت به‌معنای نصرت عقد و قراردادی بوده که بین دو قبیله با شرایط خاصی منعقد می‌شده و این عقد باعث نمی‌شده که دو قبیله یکی شوند و از عادات و رسوم و عقاید مخصوص به خود چشم بپوشند و تابع دیگری گردند و حال آنکه در این آیه ولایت، امری است که عقد آن باعث پیوستن یکی به دیگری است؛ چون می‌فرماید: و هر کس از شما ولایت آنان را دارا باشد از ایشان خواهد بود. به خلاف اینکه اگر ولایت به‌معنای محبت باشد، در آن صورت این تعلیل بسیار به‌جا و موجه خواهد بود؛ زیرا مودت مربوط به جان و دل آدمی است و باعث امتزاج و اختلاط روحی بین دو طایفه می‌شود و تاثیر این اختلاط در تغییر سنن قومی و اغماض از خصائص ملی پر واضح است.[۲]

ایشان محبّت و نه نصرت را عامل یکی شدن می‌داند؛ اما با استناد به آیه قرآن که می‌فرماید: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ»[۳] سزاوارترین مردم به ابراهیم، آنها هستند که از او پیروی کردند و آیه دیگر که فرزند نوح را که از ایشان پیروی نمی‌کند، اهلش نمی‌داند: «قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ»[۴] می‌توان گفت تبعیت و پیروی کردن، عامل یکی شدن می‌باشد.

بر این اساس در معنای جمله یادشده باید گفت: ولایتی که عامل یکی شدن است، ولایت به‌معنای سرپرستی و هم‌جبهگی می‌باشد. هرکس سرپرستی دیگری را بپذیرد و از او پیروی نماید، از ایشان خواهد بود.

دو. جمله «إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ».[۵]

خدای تعالی در این آیه چه کسانی را تهدید به عدم هدایت می‌کند و جزء قوم الظالمین می‌شمارد؟

کسانی که با کفار پیمان دوستی و یاری می‌بندند یا کسانی که سرپرستی آنان را می‌پذیرند و زیر سلطه آنان قرار می‌گیرند؟ روشن است گروه دوم سزوارتر به خطاب آیه می‌باشند. کسانی که از ولایت و

---

۱. مائده / ۵۱.
۲. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۶، ص ۷ ـ ۶
۳. آل عمران / ۶۸
۴. هود / ۴۶.
۵. مائده / ۵۱.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

سرپرستی خدا و رسول او خارج شوند و سرپرستی کفار را بپذیرند، به حال خود واگذارده می‌شوند و خدا چنین کسانی را که از دایره ولایت الاهی خارج شده‌اند، هدایت نمی‌کند و اینها ستمکار هستند. چنان‌که خدای متعال، شرک را ظلم عظیم می‌شمارد.[۱]

سه. جمله «حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ».[۲]

پُر واضح است اعمال کسانی نابود خواهد شد و زیان‌کار خواهند بود که از دایره ولایت و سرپرستی خدا و رسول و امامان معصوم‌ﷺ خارج شوند و ولایت و سرپرستی یهود و نصارا را بپذیرند. امام باقرؑ می‌فرماید:

أَمَا لَوْ أَنَّ رَجُلًا قَامَ لَيْلَهُ وَ صَامَ نَهَارَهُ وَ تَصَدَّقَ بِجَمِيعِ مَالِهِ وَ حَجَّ جَمِيعَ دَهْرِهِ وَ لَمْ يَعْرِفْ وَلَايَةَ وَلِيِّ اللَّهِ فَيُوَالِيَهُ وَ يَكُونَ جَمِيعُ أَعْمَالِهِ بِدَلَالَتِهِ إِلَيْهِ مَا كَانَ لَهُ عَلَى اللَّهِ جَلَّ وَ عَزَّ حَقٌّ فِي ثَوَابِهِ وَ لَا كَانَ مِنْ أَهْلِ الْإِيمَانِ.[۳]

همانا اگر مردی شب‌ها را به عبادت به‌پا خیزد و روزها را روزه دارد و تمام اموالش را صدقه دهد و در تمام دوران عمرش به حج رود و امر ولایت ولی خدا را نشناسد تا از او پیروی کند و تمام اعمالش با راهنمایی او باشد، برای او از ثواب خدای جل و عز، حقی نیست و او از اهل ایمان نباشد.

چهار. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ ...».[۴]

مفسران شیعه در پاسخ مفسران اهل سنت که قائل به وحدت سیاق آیات بودند، آیه ارتداد را برهم‌زننده وحدت سیاق آیات دانسته‌اند و چنین استدلال نمودند: دوستی و یاری طلبیدن از اهل کتاب و کافران، موجب ارتداد نخواهد بود.[۵]

لیکن پُر واضح است پذیرش سرپرستی اهل کتاب و کفار، موجب ارتداد خواهد بود. بنابراین با پذیرش این معنا از ولایت می‌توان قائل به اتصال آیات شد و سیاق را برقرار دانست.

در همین آیه هنگامی که سخن از محبت به میان می‌آید با الفاظ «يُحِبُّهُمْ وَ يُحِبُّونَهُ» به آن تصریح می‌شود، بنابراین از ولایت باید معنای دیگری را در این آیات مقصود دانست.

پنج. آیه «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ».[۶]

---

۱. لقمان / ۱۳.
۲. مائده / ۵۳.
۳. کلینی، ***الکافی***، ج ۲، ص ۱۹.
۴. مائده / ۵۴.
۵. نجارزادگان، ***بررسی تطبیقی تفسیر آیات ولایت در دیدگاه فریقین***، ص ۶۵
۶. مائده / ۵۵.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

«کلمه «ولی» در اینجا نمی‌تواند به‌معنای دوست و یاری‌کننده باشد؛ زیرا این صفت برای همه مؤمنان ثابت است نه مؤمنان خاصی که در آیه ذکرشده که نماز را برپا می‌دارند و در حال رکوع زکات می‌دهند و به‌عبارت دیگر دوستی و یاری کردن، یک حکم عمومی است، درحالی‌که آیه ناظر به بیان یک حکم خصوصی است و به این جهت بعد از ذکر ایمان، صفات خاصی را بیان کرده است که مخصوص به یک فرد می‌شود».[۱]

شش. آیه «وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ».[۲]

«این آیه بهترین قرینه و دلیل بر معنای سرپرستی است. حزب به‌معنای جمعیت متشکّل است، پیروزی یک حزب به‌معنای غلبه و پیروزی آنها در یک حرکت و جهش اجتماعی است؛ بنابراین، از این آیه شریفه که در ارتباط با آیه قبل است و ظاهراً هم زمان نازل شده‌اند، استفاده می‌شود که ولایت مطرح شده، یک ولایت سیاسی و حکومتی است».[۳]

هفت. آیه «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ ...».[۴]

علامه طباطبایی می‌گوید: «این آیات با اینکه ممکن است شأن نزول آنها مختلف باشد؛ اما همه دارای سیاق واحد هستند».[۵] به گفته فخر رازی: «القای کلام بیگانه بین دو کلامی که برای غرض واحدی بیان شده‌اند، در نهایت زشتی و ناپسندی است و منزه دانستن کلام خدا از آن واجب است».[۶]

بنابراین با توجه به شواهد و قرائن درون‌متنی ذکرشده، می‌توان به وحدت سیاق آیات قائل شد و ولایت را در تمام این آیات به‌معنای سرپرستی دانست.

هـ) پاسخ به اشکال‌های مفسران فریقین

چون دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از سخنرانی‌های ایشان در قبل و بعد از انقلاب به‌دست آمده و معظم‌له به اشکال‌ها نپرداخته‌اند، ضروری است برای تکمیل شدن بحث به اشکال‌هایی که متوجه این دیدگاه است، پاسخ مناسب ارائه گردد.

---

۱. مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۴، ص ۴۲۹.
۲. مائده / ۵۶.
۳. مکارم شیرازی، ***آیات ولایت در قرآن***، ص ۸۱.
۴. مائده / ۵۷.
۵. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۶، ص ۲۷.
۶. رازی، ***مفاتیح الغیب***، ج ۱۲، ص ۳۸۴.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

یک. «مؤمنان یقین داشتند که متصرف در آنان خدا و رسول است؛ اما آنچه لازم بود به امت گوشزد شود، این بود که آنان نیازی به نصرت و محبت اهل کتاب و کفار ندارند و نصرت و محبت خدا و رسول و مؤمنان برای آنان کافی است».[۱]

پاسخ: اگرچه سرپرستی خدا و رسول برای مؤمنان روشن بود، اما متأسفانه در طول ادوار تاریخ و عصر کنونی، تمام مشکلات مسلمانان، بر اثر پذیرش سلطه اهل کتاب و کفار می‌باشد و این مسئله‌ای با اهمیت است که نیاز به تذکر مکرر از سوی قرآن دارد. علاوه بر اینکه در آیه ولایت، نکته دیگری نیز در نظر است و می‌خواهد تعیین نماید که ولایت بعد از خدا و رسول از آنِ چه کسی است؟ می‌گوید ولایت و سرپرستی امیرمؤمنان علیه‌السلام و امامان معصوم علیهم‌السلام نیز در ردیف ولایت و سرپرستی خدا و رسول قرار دارد و می‌بایست مورد پذیرش امت اسلامی قرار گیرد و مسلمانان با پذیرش ولایت ایشان بعد از پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله، نیازی به سرپرستی اهل کتاب و کفار ندارند.

دو: «صرف اینکه فعلاً این آیات یکی پس از دیگری قرار گرفته‌اند دلالت بر وحدت سیاق آنها ندارد».[۲]

پاسخ:

۱. این سخن در رد دیدگاه اهل سنت است که در تمام آیات یادشده، ولایت را به‌معنای محبّت و نصرت می‌دانند.

۲. درست است که صرف کنار هم قرار گرفتن آیات، دلالت بر وحدت سیاق ندارد؛ اما با قرائن و شواهد درون‌متنی ذکرشده، می‌توان به وحدت سیاق آیات قائل شد و ولایت را در تمام این آیات به‌معنای سرپرستی دانست.

سه. با توجه به شأن نزول آیه ۵۱ سوره مائده و سایر قرائن، منظور این است که با یهود و نصارا هم پیمان نگردند.[۳]

آیت‌الله مکارم شیرازی در شأن نزول آیه ۵۱ سوره مائده آورده است:

> بسیاری از مفسران نقل کرده‌اند که بعد از جنگ بدر، عبادة بن صامت خزرجی خدمت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله رسید و گفت: من هم‌پیمانانی از یهود دارم که از نظر عدد زیاد و از نظر قدرت نیرومندند، اکنون که آنها ما را تهدید به جنگ می‌کنند و حساب مسلمانان از غیر مسلمانان جدا شده است من از دوستی و هم پیمانی با آنان برائت می‌جویم، هم‌پیمان من تنها خدا و پیامبر او است، عبداللّه بن ابی گفت: ولی من از هم‌پیمانی با

۱. همان، ج ۱۲، ص ۳۸۵.
۲. طباطبایی، ***المیزان***، ج ۶، ص ۶.
۳. مکارم شیرازی، ***تفسیر نمونه***، ج ۴، ص ۴۱۰.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

یهود برائت نمی‌جویم؛ زیرا از حوادث مشکل می‌ترسم و به آنها نیازمندم، پیامبرﷺ به او فرمود: آنچه در مورد دوستی با یهود بر عباده می‌ترسیدم، بر تو نیز می‌ترسم. عبداللّه گفت: چون چنین است من هم می‌پذیرم و با آنها قطع رابطه می‌کنم، آیات فوق نازل شد و مسلمانان را از هم‌پیمانی با یهود و نصارا بر حذر داشت.[۱]

پاسخ:

۱. بر اساس مطالب پیش‌گفته از حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان گفت: مقصود آیه نهی از پیوستگی و هم‌جبهگی با یهود و نصارا و پذیرفتن سلطه و رهبری آنان است، نه صرف هم پیمان شدن با آنان.

۲. اگر هرگونه هم‌پیمان شدن با اهل کتاب و کفار ممنوع بود، پیامبر اسلامﷺ نباید با قبائل یهودی ساکن مدینه، پیمان هم‌زیستی مسالمت‌آمیز امضا می‌کرد[۲] و نباید با کفار قریش، پیمان صلح حدیبیه را منعقد می‌نمود.[۳] جمهوری اسلامی ایران نیز نباید صدها قرارداد و پیمان سیاسی و اقتصادی مانند برجام و... با کشورهای غیر مسلمان امضا و اجرا می‌کرد.

نتیجه

معناشناسی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از واژه ولایت، با نظر واژه‌شناسان عرب هماهنگ است و معنای پیوستگی، هم‌جبهگی و نزدیکی، معانی لغوی واژه ولایت است؛ اما از میان معانی اصطلاحی مختلف این واژه باید بررسی شود، کدام معنا در آیات یادشده مقصود است.

دیدگاه امام خامنه‌ای درباره سیاق آیات، از جهت باور به ارتباط و اتصال میان آیات، با دیدگاه مفسران اهل سنت در این باره هماهنگ است؛ اما از جهت معنای مقصود از واژه ولایت در این آیات، با نظریه مفسران اهل سنت متفاوت است. بیشتر مفسران شیعه، به عدم ارتباط میان آیات اعتقاد دارند و واژه «ولی» را در آیات ۵۵ و ۵۶ سوره مائده به سرپرستی و در آیات قبل و بعد به محبّت و نصرت معنا نموده‌اند؛ اما لیکن حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با تبیین معنای ولایت، ابعاد ولایت و تطبیق آن بر آیات مورد بحث، به ارتباط میان آیات معتقدند و بر معنای پیوستگی و هم‌جبهگی در تمام آیات یادشده تأکید می‌نمایند.

پژوهش حاضر با ارائه شواهد و قرائن درون‌متنی، دیدگاه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای را اثبات نمود و به ارتباط و اتصال میان آیات و وحدت سیاق آیات باور دارد و در تمام آیات یادشده، معنای اصطلاحی «سرپرستی» را از واژه ولایت مقصود می‌داند و به اشکال‌های مفسران فریقین در این باره پاسخ مناسب ارائه نمود.

---

۱. همان، ج ۴، ص ۴۰۹.
۲. ر. ک: ابن‌هشام، ***السیرة النبویة***، ج ۲، ص ۱۴۶ ـ ۱۴۳؛ سبحانی، ***فروغ ابدیت***، ج ۱، ص ۳۸۵ ـ ۳۷۷.
۳. ر. ک: ابن‌هشام، ***السیرة النبویة***، ج ۲، ص ۲۶۵.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]
[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

منابع و مآخذ

- ***قرآن کریم***.
- آلوسی، سید محمود (١٤١٥ ق). ***روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم***. بیروت: دار الکتب العلمیة.
- ابن فارس، احمد (بی‌تا). ***معجم مقاییس اللغة***. قم: مکتب الاعلام الاسلامی.
- ابن منظور، محمد بن مکرم (١٤١٤ ق). ***لسان العرب***. بیروت: دار صادر.
- ابن هشام، عبدالملک (١٤٠٩ ق). ***السیرة النبویة***. بیروت: دار الکتاب العربی.
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۹۰). ***تفسیر تسنیم***. قم: اسراء.
- جوهری، اسماعیل بن حماد (بی‌تا). ***الصحاح***. بیروت: دار العلم للملایین.
- خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۲). ***طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن***. قم: مؤسسه ایمان جهادی.
- خامنه‌ای، سید علی. دفتر حفظ و نشر آثار آیت‌الله العظمی خامنه‌ای: www.farsi.khamenei.ir
- رازی، فخرالدین محمد بن عمر (١٤٢٠ ق). ***مفاتیح الغیب***. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (١٤١٢ ق). ***مفردات الفاظ القرآن***. بیروت: دار القلم.
- رشید رضا، محمد (١٤١٤ ق). ***تفسیر القرآن الحکیم / تفسیر المنار***. بیروت: دار المعرفة.
- زمخشری، محمود (١٤٠٧ ق). ***الکشاف عن حقائق غوامض التنزیل***. بیروت: دار الکتاب العربی.
- سبحانی، جعفر (١٣٦٢). ***فروغ ابدیت***. قم: دفتر تبلیغات اسلامی.
- شوشتری، نورالله (١٤٠٩ ق). ***احقاق الحق و ازهاق الباطل***. قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی نجفی.
- طباطبایی، سید محمدحسین (١٤١٧ ق). ***المیزان فی تفسیر القرآن***. قم: اسلامی.
- طبرسی، فضل بن حسن (١٣٧٢). ***مجمع البیان لعلوم القرآن***. تهران: ناصر خسرو.
- طبری، محمد بن جریر (١٤١٢ ق). ***جامع البیان عن تأویل آی القرآن***. بیروت: دار المعرفة.
- طوسی، محمد بن حسن (بی‌تا). ***التبیان فی تفسیر القرآن***. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
- عباد، الصاحب اسماعیل (بی‌تا). ***المحیط فی اللغة***. تحقیق محمدحسن آل یاسین. بیروت: عالم الکتب.
- عزتی بخشایش، محمد (۱۳۹۸). «بررسی ارتباط موضوعی آیه ولایت با آیات قبل و بعد، با محوریت نظر فخر رازی و علامه طباطبایی». ***کنگره بازخوانی ابعاد شخصیتی امیرالمؤمنین امام علی***ﷺ. اصفهان.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (١٤١٠ ق). ***کتاب العین***. قم: هجرت.
- فیومی، احمد بن محمد (بی‌تا). ***المصباح المنیر***. قم: دار الهجرة.
- کلینی، محمد بن یعقوب (١٤٠٧ ق). ***الکافی***. تهران: دار الکتب الاسلامیة.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

- مصطفوی، حسن (بی‌تا). ***التحقیق فی کلمات القرآن الکریم***. بیروت: دار الکتب العلمیة.
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۱). ***آیات ولایت در قرآن***. تدوین: ابوالقاسم علیان نژادی. قم: نسل جوان.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (۱۳۷۱). ***تفسیر نمونه***. تهران: دار الکتب الإسلامیة.
- نجارزادگان، فتح‌الله (۱۳۹۱). ***بررسی تطبیقی تفسیر آیات ولایت در دیدگاه فریقین***. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

[Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39]

[DOI: https://doi.org/10.22034/16.61.39] [Downloaded from tafsir.maaref.ac.ir on 2026-10-11]